

علمیه قم و مؤسسات مرتبط که با آن منتشر شده است که با اقبال خوبی هم روبه‌رو شدند. در چند دهه اخیر، برخی از مباحث دانش‌های حدیثی نوشته، نقد و ارزیابی شدند، ارتقا پیدا کردند و ویرایش دوم و سوم آنها هم منتشر شده است که نکته بسیار مهم و شایسته‌ای است.

وی تأکید کرد: این امر می‌تواند، در یک محیط علمی پویا و شاداب پدیده بیاید که این محیط، قبل از بازتأسیس حوزه علمیه قم وجود نداشته و قبل از انقلاب اسلامی نیز، به این شادابی نبوده است.

• پژوهش‌های بین‌رشته‌ای

حجت‌الاسلام والمسلمین طباطبایی، با بیان اینکه قرآن و حدیث منبع معرفتی هستند، یادآور شد: دانش‌های دیگر مثل اخلاق، فقه، تفسیر و... و همچنین دانش‌هایی مثل علوم انسانی، از دانش‌هایی هستند که می‌تواند، در هر فرهنگی رشد و ارتقا پیدا کنند.

به‌گفته این محقق و پژوهشگر حوزوی، اگر کسی بتواند، بین دانش‌های علوم انسانی یا دانش‌های خاص علوم اسلامی مثل فقه، اصول، تفسیر و منابع معرفتی مثل قرآن و حدیث، یک ارتباط وثیق و دقیق برقرار کند، هم به آن دانش کمک کرده است و هم، استفاده از منابع و آموزه‌های دینی را ارتقا بخشیده است.

وی افزود: مثلاً روائیتی که سال‌ها در منابع حدیثی اصیل بوده است و نگاه عادی به آن داشتند؛ اما فردی آن را از منظر تربیتی و روان‌شناسی تحلیل می‌کند و می‌بینیم، چه زاویه دید دقیقی در این آیه و روایت وجود دارد که از درون فطرت انسان است.

حجت‌الاسلام والمسلمین طباطبایی گفت: نکته‌ای که در پژوهش‌های بین‌رشته‌ای مهم است، اینکه نظرات رقیب و بدیل هم زیاد است و از نظریات متفکران دیگر کشورها هم استفاده می‌شود؛ اما همه اینها باید مبتنی بر منابع اصیل حوزوی و اسلامی باشد.

وی افزود: در سده اخیر، نزدیک به ۴۰۰ حدیث‌پژوه در حوزه علمیه داریم که به‌صورت متمرکز به‌خاطر علاقه، در زمینه حدیث‌پژوهی کار کردند که آیت‌الله بروجردی رحمته‌الله در صدر این افراد قرار دارند و شیخ عباس قمی رحمته‌الله نیز که به‌خاطر مناقیح الجنان مشهور هست، برای سفینه البحار تلاش فراوانی داشته است.

حجت‌الاسلام والمسلمین طباطبایی ادامه داد: امام خمینی رحمته‌الله افزون بر شخصیت فقهی، اصولی و فلسفی که داشتند، یک حدیث‌پژوه قوی بودند؛ برخی از کتاب‌هایی مثل جنود عقل و جهل و چهل حدیث که از ایشان منتشر شده، نشان‌دهنده تبحر و تخصص ویژه ایشان در حوزه حدیثی‌ست.

وی گفت: افرادی مثل مرحوم آیت‌الله ربانی شیرازی، آیت‌الله شبیری زنجانی، آیت‌الله مددی و مرحوم آیت‌الله محمدی ری‌شهری هم حدیث‌پژوهی را سامان دادند. افرادی مانند آیت‌الله مکارم شیرازی و آیت‌الله سبحانی کسانی هستند که افزون بر تخصصشان در فقه و اصول، حدیث‌پژوه هم هستند.

حجت‌الاسلام والمسلمین طباطبایی یادآور شد: یکی از ویژگی‌های متمایز آیت‌الله ری‌شهری این بود که علاوه بر تخصصش در حدیث‌پژوهی، توانست یک سیستمی راه‌اندازی کند و نیروی حدیث‌پژوه کارآمد و جوان تربیت کند.

وی تأکید کرد: حدیث‌پژوهی سال ۱۳۴۱، با حدیث‌پژوهی سال ۱۴۰۱ قابل مقایسه نیست؛ البته برخی از آنها، ناشی از ضرورت‌های زمانه مثل رشد تکنولوژی است؛ اما رشد تکنولوژی در دیگر دانش‌ها این اثر را نداشته است.

حدیثی جدیدی را برای عموم مردم سامان دادند که شرح نهج‌البلاغه از جمله آنهاست.

• احیای متون حدیثی

حجت‌الاسلام والمسلمین طباطبایی بیان کرد: بعد از بازتأسیس حوزه علمیه، مواجه با متون حدیثی بودیم که چندان مطابق با ضوابط علمی تصحیح و احیا نشده بود و از حدود سال‌های ۱۳۳۰ یک جهشی را در این کار می‌بینیم که تصحیح کتاب «کافی» و «من لایحضره الفقیه» از جمله آنهاست.

وی اضافه کرد: بعد از انقلاب اسلامی، با توجه به رویکرد بزرگان انقلاب که بزرگان حوزه علمیه محسوب می‌شدند، احیای آثار حدیثی بسیار گسترده‌تر می‌شود و شمار فراوانی از آثار حدیثی پیشینیان به‌گونه‌ای شایسته، توسط انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه، مؤسسه آل‌البیت رحمته‌الله وابسته به آیت‌الله‌العظمی سیستانی، دفتر تبلیغات و مؤسسه دارالحدیث تصحیح و چاپ شده است که شاید تصحیح کتاب کافی که حدود ۱۵ سال پیش انجام و عرضه شد، به‌عنوان سرآمد کارهای احیا و تصحیح، مطرح باشد.

این پژوهشگر حدیث افزود: مثلاً در دوره قبل از انقلاب اسلامی، تنها تصحیح مرحوم فیض‌الاسلام را از نهج‌البلاغه به‌عنوان یک تصحیح شیعی داریم و تصحیح‌های دیگر، از علمای اهل تسنن است؛ اما در سال‌های اخیر، چند شرح و تصحیح خوب از نهج‌البلاغه فراهم آمده است.

وی گفت: در ۲۵ساله بعد از انقلاب اسلامی، بیش از ۲۰۰ کتاب حدیثی تصحیح و مطابق با معیارهای علمی منتشر شد؛ درحالی‌که قبل از تأسیس حوزه علمیه، این‌گونه نبوده است؛ البته امکانات هم آن موقع کمتر بوده است.

• دانشنامه‌نگاری حدیث

حجت‌الاسلام والمسلمین طباطبایی بیان کرد: دانشنامه‌نگاری حدیث، به‌معنای این است که تمامی روایات ناظر به یک موضوع جمع‌آوری شود و در کنار هم قرار بگیرد و ایده کلی معرفت دینی را به مخاطب القا کند.

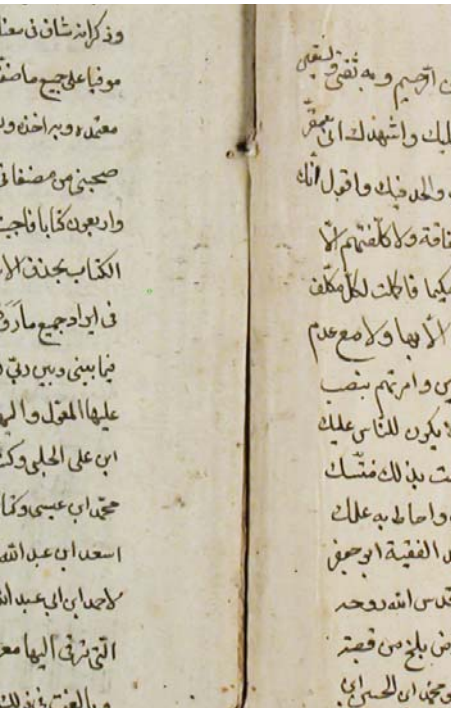
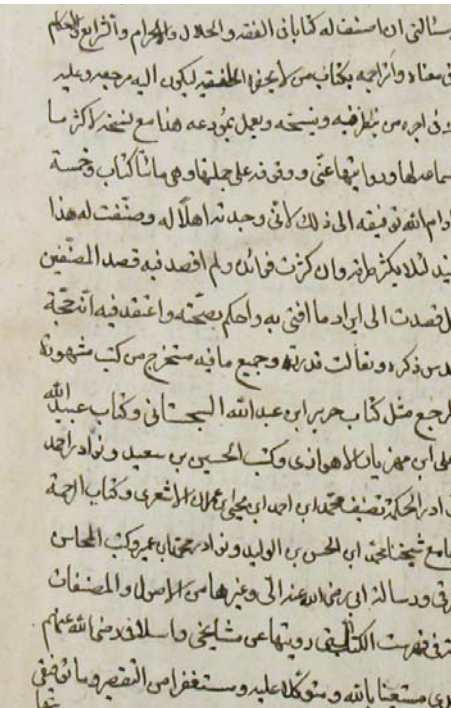
وی اضافه کرد: در دوره‌های کهن، دانشنامه‌نگاری بسیار مشکل بوده است؛ اما در دوره اخیر، با برنامه‌های نرم‌افزاری بسیار آسان‌تر شده است و تلاشی که انجام می‌دهیم، در دانشنامه‌نگاری به نسبت کاری که پیشینیان مانند علامه مجلسی رحمته‌الله انجام می‌دادند که با بررسی نسخ خطی بوده است، یک صدم تلاش آنها هم نیست.

حجت‌الاسلام والمسلمین طباطبایی ادامه داد: کارها دانشنامه‌های حدیثی، مبتنی بر معارف قرآن و حدیث در ابتدا توسط شاگردان مرحوم آیت‌الله‌العظمی بروجردی آغاز شد و افرادی که با ایشان کار می‌کردند، با توجه به علاقه ایشان به مباحث حدیثی، این کار را سامان دادند. بعد از انقلاب اسلامی، آیت‌الله ری‌شهری رحمته‌الله بسیار در این زمینه تأثیرگذار بود و با توجه به علاقه‌ای که به حدیث داشت، به‌صورت شخصی شروع و بعد مؤسسه‌ای در این زمینه تأسیس کرد.

• نگارش‌های مبتنی بر علوم حدیث

وی عنوان کرد: نگارش‌های مبتنی بر علوم حدیث یعنی نگارش‌های مبتنی بر دانش درایه، فقه الحدیث، اختلاف حدیث، مشکل الحدیث، نقل حدیث، تاریخ حدیث، منبع‌شناسی حدیث و... است. این دانش‌ها در یک محیط خلاّشکل نمی‌گیرند؛ یعنی ابتدا باید مجموعه مباحثی که در میان حوزویان مطرح شده است، به یک بلوغ دانشی برسد و بعد تبدیل به نگاشته‌ای در آن حوزه شود.

این پژوهشگر حدیث گفت: در سال‌های اخیر نزدیک به پنجاه عنوان کتاب، ناظر به دانش‌های حدیثی در حوزه

در نشست بررسی حدیث‌پژوهی در سده اخیر حوزه علمیه قم عنوان شد

رشد و توسعه علوم حدیث در ۱۰۰ سال اخیر با گذشته قابل مقایسه نیست

حجت‌الاسلام والمسلمین طباطبایی تصریح کرد: بازتأسیس حوزه علمیه قم در علوم و رشته‌های متعددی مانند تاریخ، سیره، اخلاق و... اثر داشته و باعث رشد و تعالی آنها در صدسال اخیر شده است؛ اما در میان آنها، علوم حدیث بیشترین تحول را داشته؛ به‌گونه‌ای که با صدسال اخیر قابل مقایسه نیست.

ادامه داد: بعد از انقلاب اسلامی آموزش‌های عمومی و فراگیر را شاهد هستیم و حدیث فقط در محیط حوزه و برای طلاب جریان نداشت؛ بلکه به بیرون هم تسری پیدا کرد. وی اضافه کرد: البته در این امر تأثیر رسانه‌ها و نویسندگان صاحب قلم را نمی‌توان انکار کرد؛ اما فضای انقلاب و دفاع مقدس که وجود داشت، احساس نیاز به معارف را بیشتر کرد. تأسیس مؤسسات حدیثی، پژوهشکده‌های حدیثی و دانشگاه قرآن حدیث نیز در این امر مؤثر بود.

این پژوهشگر حدیث اضافه کرد: قبل از انقلاب اسلامی، درس‌های حوزه علمیه در فقه و اصول و گاهی علوم عقلی و تفسیر خلاصه می‌شد؛ اگرچه رویکردهای خاص مثل رویکرد علامه طباطبایی در آموزش‌های حدیثی به‌صورت خصوصی وجود داشت؛ اما این رویکرد به‌صورت فراگیر نبود؛ اما بعد از انقلاب اسلامی، کلاس‌های حدیث‌خوانی و حدیث‌پژوهی به‌صورت فراوان برگزار شد.

• تشدید نگارش‌های حدیثی بعد از آموزش دانش

حجت‌الاسلام والمسلمین طباطبایی عنوان کرد: بعد از آموزش‌ها، نگارش‌های حدیثی هم شدت گرفت و کتاب‌های حدیثی فراوانی، هم ناظر به معارف حدیثی و هم علوم حدیثی نگاشته شد.

وی افزود: پژوهش حدیثی در حوزه علمیه و عالمان شیعی، پیشینه‌ای بیش از هزارساله دارد و کتب اربعه و کافی از نمایندگان آن دوره است؛ اما در دوره متأخر، مجموعه این امر سامان‌دهی و به مخاطبان ارائه شده است، به‌گفته حجت‌الاسلام والمسلمین طباطبایی، در دوره

به گزارش خبرگزاری حوزه، حجت‌الاسلام والمسلمین سیدکاظم طباطبایی در نشست «حدیث‌پژوهی در یکصدسال اخیر حوزه علمیه قم» عنوان کرد: بازتأسیس حوزه علمیه قم در سال ۱۳۴۱ که به‌همت آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری صورت گرفت، نقطه عطف و شایسته‌ای در تاریخ حدیث و معارف شیعه است. وی با تأکید بر نقش حوزه علمیه قم در شکل‌گیری انقلاب اسلامی گفت: بازتأسیس حوزه علمیه قم، در علوم و رشته‌های متعددی مانند تاریخ، سیره، اخلاق و... اثر داشته و باعث رشد و تعالی آنها در صدسال اخیر شده است؛ اما در میان آنها، علوم حدیث بیشترین تحول را داشته؛ به‌گونه‌ای که با صدسال اخیر قابل مقایسه نیست.

این پژوهشگر حدیث اظهار کرد: بعد از انقلاب اسلامی، حدیث‌پژوهی و انتقال معارف، هم در داخل ایران برای فارسی‌زبانان و هم فراتر از جغرافیای ایران برای دیگر زبانان، تغییر و تحول بسیار گوناگونی داشته است.

• آموزش دانش حدیث

وی با اشاره به تحول دانش حدیث در زمینه‌های مختلف، تصریح کرد: قبل از تأسیس حوزه علمیه قم، آموزش حدیث به‌صورت سنتی جریان داشته است؛ اما بعد از تأسیس، این آموزش شکل تازه‌ای به خود گرفت. در این زمینه آیت‌الله بروجردی رحمته‌الله، یکی از مهمترین افرادی هستند که هم از لحاظ تخصص و تبحر و هم احساسی که به احیای آثار گذشتگان داشتند، کارهای بسیار شایسته‌ای انجام دادند. حجت‌الاسلام والمسلمین طباطبایی، با بیان اینکه آموزش همگانی حدیث، موهون انقلاب اسلامی است،

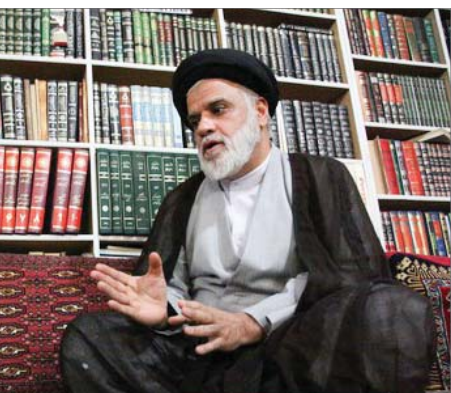
در نشست «تأثیر حوزه علمیه قم بر دانشگاه تهران در گسترش رشته‌های دینی» مطرح شد: این تصور مبنی بر اینکه حوزه علمیه قم صدساله است، اشتباه است؛ زیرا عمری هزارساله دارد و در دوران معاصر، آیت‌الله عبدالکریم حائری (مؤسس)، آیت‌الله بروجردی و علامه طباطبایی رحمته‌الله احیاگر مباحث علمی جدید مانند تفسیر و کلام بودند.

به گزارش خبرگزاری حوزه، حجت‌الاسلام والمسلمین مسلم محمدی، در نشست «تأثیر حوزه علمیه قم بر دانشگاه تهران در گسترش رشته‌های دینی» از سلسله نشست‌های یکصدمین سال بازتأسیس حوزه علمیه قم، عنوان کرد: در این نشست ارتباط دو سامانه دانشگاه (آکادمیک) و مراکز علمی دینی یعنی حوزه‌های علمیه را مورد بررسی قرار می‌دهیم که برای بررسی این موضوع، نیاز به یک نگاه ملی و دینی است.

وی با بیان اینکه به‌عنوان یک ایرانی مسلمان در هر دو دارای افتخارات هستیم، افزود: از قرن سوم، چهار مدرسه علمیه قم را داشتیم و دانشمندانی مانند شیخ صدوق رحمته‌الله رئیس این مدرسه بوده‌اند و افرادی مثل شیخ کلینی رحمته‌الله از این مدرسه فارغ‌التحصیل شده‌اند و مهم‌ترین کتب اربعه از طرف همین دانشمندان مدرسه حوزه علمیه قم تولید شده است.

عضو هیئت علمی گروه شیعه‌شناسی پردیس فارابی دانشگاه تهران، با اشاره به پیشینه علم و مراکز علمی و دینی در ایران، اظهار کرد: حوزه علمیه اول و دوم داریم و این تصور مبنی بر اینکه حوزه علمیه قم، صدساله است، اشتباه است؛ زیرا عمری هزارساله دارد و در دوران معاصر آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری (مؤسس)، آیت‌الله بروجردی و علامه طباطبایی رحمته‌الله در این حوزه احیاگر مباحث علمی جدید مانند تفسیر و کلام بودند.

وی ادامه داد: برخی بیان می‌کنند، رضاخان بنیان‌گذار دانشگاه در ایران بوده است؛ اما واقعیت امر این‌گونه نیست؛ زیرا اولین بار در زمان صفویه، مباحث علمی روز وارد ایران شده است؛ البته به‌صورت خیلی علمی و دقیق نبوده است و بعد به‌صورت رسمی‌تر نخستین‌بار در زمان قاجار بود که دارالفنون در تهران توسط میرزا تقی‌خان امیرکبیر رحمته‌الله

علامه مجلسی رحمته‌الله و پدرشان، آغاز نگاشته‌های حدیثی به‌زبان فارسی را داریم؛ اما گسترده نیست و معارف حدیثی، بیشتر برای متخصصان و به‌زبان عربی است؛ ولی در صدسال اخیر نوشته‌های فارسی زیاد شده است.

• پژوهش‌های اعتبارسنجی حدیثی

این پژوهشگر حدیث اظهار کرد: در دوره اخیر، رجالیان شایسته‌ای مانند حضرت آیت‌الله بروجردی رحمته‌الله داشتیم. آیت‌الله شبیری زنجانی هم، به‌عنوان سرسلسله رجالیان معاصر، جایگاه ویژه‌ای در حوزه علمیه دارند و دارای نظرات صائب و پخته‌ای هستند.

وی ادامه داد: با توجه به رویکرد برنامه‌های نرم‌افزاری مانند درایة‌النور، می‌بینیم که این تفکر و بینش به مخاطبان فراوانی فراتر از مباحث درون حوزوی ارائه شده است؛ با افرادی مانند آیت‌الله مکارم شیرازی و آیت‌الله سبحانی، پژوهش‌های

عضو هیئت علمی پردیس فارابی دانشگاه تهران بررسی کرد

تأثیر حوزه علمیه قم بر دانشگاه تهران در گسترش رشته‌های دینی

ابوالقاسم گرجی، علیرضا فیض و محمد باقر نیز، از دیگر خروجی‌های حوزه علمیه قم هستند که در دانشگاه تهران، کرسی استادی داشتند.

عضو هیئت علمی گروه شیعه‌شناسی دانشگاه فارابی دانشگاه تهران افزود: آیت‌الله شهید بهشتی، شهید باهنر و شهید نواب صفوی رحمته‌الله نیز از کسانی بودند که از این دانشگاه فارغ‌التحصیل شدند.

وی با تأکید بر اینکه بعد از انقلاب اسلامی، یک تحول کمی و کیفی در دانشگاه الهیات رخ داد، گفت: قبل از انقلاب، رشته‌های بسیار محدودی وجود داشت؛ اما بعد از انقلاب در دانشگاه الهیات و دانشگاه تهران، رشته‌های بسیار متنوعی ایجاد شد و افراد توانمندی از حوزه علمیه قم، برای تدریس در درس‌های عمومی و تخصصی معارف اسلامی به دانشگاه تهران می‌روند.

وی عنوان کرد: دانشگاه معارف و اندیشه اسلامی نیز، بعد از انقلاب اسلامی تشکیل شد که مخصوص تربیت استاد برای دروس پنجگانه معارف اسلامی؛ یعنی رشته‌های تاریخ، متون، انقلاب اسلامی، مبانی نظری و اخلاق در مقاطع کارشناسی‌ارشد و دکتری است.

حجت‌الاسلام والمسلمین محمدی تصریح کرد: دانشگاه الهیات و معارف اسلامی برای رشته‌های تخصصی مانند فلسفه، منطق، کلام، عرفان و... است؛ اما دانشگاه معارف و اندیشه اسلامی، فقط برای همین پنج‌رشته با رویکرد مدرّس است.

وحدت شیعه و اهل‌سنت، رشته‌ای به‌نام آموزش فقه شافعی در مقطع کارشناسی‌ارشد و دکتری ویژه دانشجویان اهل سنت دارد.

این استاد پردیس فارابی دانشگاه تهران، با بیان اینکه

حوزه علمیه و دانشگاه، گفت: تأثیر علمیه قم بر دانشگاه قبل از جمهوری اسلامی ایران بوده است و حوزه علمیه، بر گسترش مباحث دینی، فرهنگ دینی و علوم دینی بر دانشگاه تأثیر داشته است و دانشگاه‌های متعددی تأثیر گرفته بودند.

وی افزود: در سال ۱۳۱۳ در مدرسه عالی سپهسالار (مدرسه عالی شهید مطهری رحمته‌الله) دانشگاه معقول و منقول با سه رشته ادبیات عرب، علوم معقول و علوم منقول افتتاح شد که فراز و فرودهایی داشت و بعد از پنج‌سال فعالیت تعطیل می‌شود و در سال ۱۳۲۱ در فرهنگستان دوباره آغاز به‌کار می‌کند و در سال ۱۳۴۴ به دانشگاه الهیات معارف اسلامی تغییر نام می‌دهد و در سال ۱۳۵۷ به ساختمان فعلی یعنی خیابان شهید مطهری، تقاطع خیابان شهید مفتح در تهران انتقال پیدا می‌کند.

عضو هیئت علمی گروه شیعه‌شناسی دانشگاه فارابی دانشگاه تهران، در رابطه با ابعاد تأثیرگذاری این دانشکده و حوزه علمیه بر یکدیگر بیان کرد: این دانشکده هم از لحاظ افراد نامدار و بزرگی که از حوزه علمیه قم در این دانشکده استاد بودند و کرسی تدریس داشتند و هم، از نظر افرادی که هم طلبه بودند و هم در این دانشکده درس خواندند، تأثیر داشته است که معروف‌ترین و مهم‌ترین آنها شهید مطهری رحمته‌الله است که برای تحقق اهداف دینی، مذهبی و فرهنگی با پشتوانه علمی بسیار قوی و با دید بسیار عالی تأسیس دانشگاه محدود به دوران پهلوی نمی‌شود؛ مثلاً دانشگاه خوارزمی در سال ۱۲۹۷ یعنی ۱۵ سال قبل از دوران پهلوی وجود داشته است؛ اگرچه تحت عنوان دانشگاه نبوده است یا مثلاً مدرسه عالی طب، سال‌ها پیش از روی کار آمدن رضاشاه با دو رشته نسوان (زنان) و چشم‌پزشکی بوده است.

وی اضافه کرد: اگر به‌طور دقیق بخواهیم بررسی کنیم، تأسیس دانشگاه محدود به دوران پهلوی نمی‌شود؛ مثلاً دانشگاه خوارزمی در سال ۱۲۹۷ یعنی ۱۵ سال قبل از دوران پهلوی وجود داشته است؛ اگرچه تحت عنوان دانشگاه نبوده است یا مثلاً مدرسه عالی طب، سال‌ها پیش از روی کار آمدن رضاشاه با دو رشته نسوان (زنان) و چشم‌پزشکی بوده است.

با رشته‌های متعدد داروسازی، طب، جراحی، تویخانه، پیاده‌نظام، سواره‌نظام، معدن و... تأسیس شد.

عضو هیئت علمی گروه شیعه‌شناسی پردیس فارابی دانشگاه تهران، با اشاره به اینکه در سال ۱۳۲۷ دکتر محمود حسایی، طرحی را به دکتر علی‌اصغر حکمت می‌دهد و در سال ۱۳۱۳ دانشگاه تهران تأسیس می‌شود، بیان کرد: قبل از تأسیس دانشگاه تهران، چندین دانشکده مانند دانشکده پزشکی، دانشکده فلاحت در کرج و دانشکده حقوق وابسته به وزارت عدلیه بوده است و دانشگاه تهران، این دانشکده‌ها را تجمیع کرده است.

وی اضافه کرد: اگر به‌طور دقیق بخواهیم بررسی کنیم، تأسیس دانشگاه محدود به دوران پهلوی نمی‌شود؛ مثلاً دانشگاه خوارزمی در سال ۱۲۹۷ یعنی ۱۵ سال قبل از دوران پهلوی وجود داشته است؛ اگرچه تحت عنوان دانشگاه نبوده است یا مثلاً مدرسه عالی طب، سال‌ها پیش از روی کار آمدن رضاشاه با دو رشته نسوان (زنان) و چشم‌پزشکی بوده است.

حجت‌الاسلام والمسلمین محمدی در رابطه با ارتباط